

Viktor Velek

Lužickosrbská rozhlasová vysílání v 1. polovině 20. století II. část: Dodatek k I. části a pořady z roku 1930*

Problematika lužickosrbského rozhlasového vysílání dozrála kolem roku 1930 ve velmi aktuální téma. A to nejen z pohledu německo-lužickosrbských vztahů, žhavým diskusním tématem byla i pro samé Lužické Srby. Na rozdíl od prvního mnou zpracovaného období se můžeme po roce 1930 k rekonstrukci podoby rozhlasových vysílání opřít přímo o názory jednotlivých aktérů – ti je často a otevřeně prezentovali v tisku. K dispozici jsou i detailní popisy některých vysílání obsažených v programech různých rozhlasových časopisů, velký význam mají i příslušná akta v tzv. Wendenabteilung.

Dodatek k I. části (do 1929)

Volnému pokračování této retrospektivy musím hned na počátku předeslat své dvě nově objevená vysílání spadající ještě do období před rokem 1930.

Vilnius, 1923

První je spojeno se jménem Gerata Andrického. Netroufám si s jistotou určit, o kterého člena velkého rodu Andrických přesně šlo, jen si dovolím upozornit, že na stejné jméno narazíme i v roce 1934 v případě vysílání z Kaumasu. Zmínku o jeho rozhlasovém vystoupení z roku 1923 jsem našel pouze v textu bývalého pracovníka lužickosrbské redakce MDR Helmuta Richtera: „W lěce 1923 bě w němskim rozhłosu piščelowy koncert słyšeć, a to z Wilnjusa. Na tamnišich piščelach hraješe Serb, katolski měšnik Gerat Andricki. Bě to prawdžepodobnje přeni króč, zo wustupi Serb w runje hakle nastatym nowym mediju.“¹

Bohužel v textu neodkazuje na pramen, ale dle jeho sdělení to byly s největší pravděpodobností Serbske Nowiny.

Drážd'any, Lipsko, 25. 2. 1927

V minulém díle byl popsán podrobně pořad „Večer hornosaských lidových písní“, který byl vysílán večer 18. 4. 1927. Připravil ho Bjarnat Krawc-Schneider, ovšem nebylo to poprvé, co v rozhlase zazněly lužickosrbské lidové písně v jeho úpravě na vlnách stanice MIRAG. Tři zpěvy z jeho sbírky „33 serbskich narodnych spěwow“ (op. 52/1) zazněly už 25. 2. 1927. V samotném programovém časopisu stanice MIRAG o tom není zmínky, lze tedy usuzovat na aktuální změnu programu. Jediným dokladem vysílání „w připolndišim hodžinskim wusyľanju“ je pak článek „Serbske spěwy w srjedžoněmskim radio“ v Serbskich Nowinach.² Zazněly zpěvy „Posledne hladženje“, „Jaty wowčer“ a „Witka na witku“. V posledním zmiňovaném zpěvu se dle autora článku vyznamenala sopranistka, autor vyzdvihl i krásu lužickosrbských zpěvů a nabádal ke koupi rozhla-

* Velek, Viktor: Lužickosrbská rozhlasová vysílání v 1. polovině 20. století. I. část: Úvodní zamyšlení, pořady z let 1925–1929, v: Lětopis 54 (2007) 1, s. 116–126.

¹ Richter, Helmut: Stawizny Serbskeho rozhłosa

(<http://www.mdr.de/serbski-program/rundfunk/geschichte/1929222.html>).

² Serbske Nowiny 86 (26. 2. 1927) 48, příl., s. 2.

sových přijímačů, protože touto cestou se lze seznámit i s kulturou jiných zemí, jmenovitě je chváleno vysílání z Prahy. Krawcově tvorbě a obsahu písní byla věnována vlastní přednáška, z jeho německé tvorby byl uveden 14. zpěv („Das vergnügte Bauernmädchel“/„Wjesela burska holca“) ze sbírky „33 Obersächsische Volkslieder, op. 51, 1“.

II. část: Vysílání z roku 1930

První část tvoří přehled vysílání neněmeckých stanic. V programu rozhlasové stanice v Ljublani se dle mých zjištění lužickosrbská tematika objevila v roce 1930 pouze dvakrát.

Laibach, 16. 2. 1930, 20.00–20.30

Iniciátorem pořadu „Lužičko-srbske narodne pesmi poje pevski kvartet“ byl Vekoslav Bučar, aktivní propagátor lužické otázky ve Slovinsku.³ Ten pořad zahájil rozpravou o lužickosrbské kultuře, z hudby zmínil např. tvorbu Bjarnata Krawce a význam činnosti Svazu lužickosrbských zpěváckých spolků (ZSST). Interpretem byl „kvartet učiteljskih pripravniků“. Konkretizaci obsahu pořadu, mj. tvořeného i sbory a sólovými výstupy, přinesly Serbske Nowiny:

*Wuznaće wěriwego Serba
Swjaty Jurij
He, što pak holcy činja
Kwas na kěrchowje
Njepowalna lubosć
Ha šla je holčka trawku žnjec⁴*

Dle novin to byly jen příklady, takže písní muselo zaznít více. Závěr článku tvoří určitá narážka na možnosti propagace Lužice v pražském rozhlase: „Kak by bylo, hdy by Pražski sylny scelak so raz za Serbow zajimował?“ Téma pražského rozhlasu nacházíme i v časopise Lužica⁵, zmíněnou narážku pak opět na stránkách Českolužického věstníku: „Je to již poněkolkáté, co jihosl. rozhlasové stanice seznamují své posluchače s lužickou hudbou. Právem se táží ‚Serbske Nowiny‘ (č. 40), zda také pražský rozhlas se bude zajímati o Lužické Srby. V nejbližší době bude jeden pěvecký sbor zpívati luž. písně pro pražské radio a úvodní slovo promluví Vlad. [Vladimír] Zmeškal.“⁶

Laibach, 10. 11. 1930, 20.00–20.30

V tomto listopadovém pořadu vysílaném u příležitosti 10. výročí činnosti Lužickosrbského Sokola pravděpodobně zaznělo jen mluvené slovo. Pořad připravil opět Vekoslav Bučar a neopomněl uvést i stručný přehled kulturních dějin Lužice. Akta v Staatsfilialarchiv podávají přesný obsah pořadu.⁷

³ Radio Beograd, 16. 2. 1930, br. 7, s. 24, relevantní materiál (překlady, výstřížky z novin atd.) v Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 42.

⁴ Serbske Nowiny 89 (17. 2. 1930) 40, s. 3. Radio. Serbske spěwy w Lubljanskim radiu.

⁵ Lužica 45 (1930) 7, s. 54.

⁶ Českolužický věstník 11 (1930) 3, s. 26; 11 (1930) 6, s. 50.

⁷ Serbske Nowiny 89 (6. 11. 1930) 259, s. 2. Přednošk wo serbskim Sokole w Lubańskim radiu; 89 (11. 11. 1930) 263, s. 2. Radiowy přednošk wo serbskim Sokolstwu. Relevantní materiál (překlady, výstřížky z novin atd.) v Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 49–52.

Prag, 19. 12. 1930, 11.15–12.00

V pražském rozhlase lužickosrbské zpěvy zazněly v reprodukováném podání krátce před Vánoce 1930. Jednalo se o nové nahrávky, které na gramofonové desky natočil v Berlíně ansámbl vedený učitelem Jurijem Slodeňkem.⁸

Druhou část retrospektivy roku 1930 jsem vyhradil pořadům vysílaným v Německu. Osobně ho považuji za velmi významný, protože díky pramenům umožňuje nahlédnout do zákulisí přípravy pořadů, do jejich recepcí, do diskuse kolem nich.

Úvahy nad vysíláním Kocorova oratoria „Nalěčo“

Znovuvedení tohoto klíčového díla lužickosrbské hudby bylo dlouho odkládáno pro nedostatečnou přípravu. S jeho nastudováním a uvedením vyvstala i otázka, zda by ho nebylo možno prezentovat i prostřednictvím rozhlasu. Šanci na realizaci zvyšovala skutečnost, že Kocor byl dobře znám i na německé hudební scéně a nebyl považován za ryze lužickosrbského skladatele. Konkrétní úvahu přinesl časopis *Katolski Posoľ*: „Samozastupjerjo ‚Mirag‘ chcedža być ze swědkom žadnoho kulturnoho skutka a tak ze serbskej kulturu so zeznać. Snadž budže so pozdžišo ‚Nalěčo‘ w radiju spěwać a tak cyła Němska a dale jeje mjezow wo byću Serbow słyšeć.“⁹

Že od úvahy vedla cesta ke konkrétním krokům dosvědčují *Serbske Nowiny*¹⁰: čtenáře informovaly o obsahu jednání ZSST, na němž J. Slodeňk podal zprávu o vyjednávání se stanicí v Drážďanech. Později jsem na další zprávu nenarazil a zůstává otázka a úkolem pro další bádání zjistit, zda k realizaci došlo. „Na wunošk jednanjow wěšće kóždy ze zajimom čaka.“

19. 3. 1929 Drážďany

Na tento datum (rok 1929 je správný!) připravoval Bjarnat Krawc pořad, který nakonec vysílán vůbec nebyl. Jeho pracovní názvy byly „Slawisches Lied“ či „Lausitzer Lied“, v aktech *Wendenabteilung* figuruje název „Das lausitzisch-wendische Lied“¹¹. Zmiňuji ho ale proto, že má řadu souvislostí s událostmi o rok mladšími. Krom toho ho do souvislosti s pořadem „Serbski kwas“ (9. 3. 1930) dávalo i *Wendenabteilung*.¹²

Pořad byl připravován s předstihem a Krawc měl de facto zopakovat program, se kterým slavil úspěchy již ve vysíláních z Frankfurtu (16. 7. 1927) a Brna (29. 7. 1928). Krawc dostal objednávku na přípravu pořadu s lužickosrbských zpěvů od redakce stanice MIRAG „... a to w našej serbskej řeči ...“. Schéma tvořila Krawcova úvodní řeč, přednesy sboru Lumír a sólistů. Vše bylo připraveno, ale tři týdny před realizací byl Krawc pozván k jednání vedením stanice a bylo mu sděleno, že z provedení zpěvů v lužické srbštině a z navrhovaných názvů sejde. Vedení si vyžádalo německé překlady písňových textů a zdůraznilo nezbytnost neuvádět to, co by mohlo zavánět nepřátelstvím. Na to Krawc reagoval tím, že jeho činnost a renomé na německé hudební scéně a na poli národopisu musí být dostatečnou zárukou objektivity a loyality. Citujme krátce z Krawcova vylíčení průběhu dalšího jednání:

⁸ *Radiojournal* 7 (13. 12. 1930) 50, s. 27, reprodukována hudba na deskách „Odeon“. 1. Písňe Lužických Srbů. Zpívá Serbske spěwne zjednoćenstwo. Desky čís. O 11277, 11278, 11280.

Velek, Viktor: Historické nahrávky lužickosrbské řeči a hudby z let 1907–1938, v: *Lětopis* 55 (2008) 2, s. 17–41.

⁹ *Katolski Posoľ* 68 (12. 4. 1930) 15, s. 115.

¹⁰ *Serbske Nowiny* 89 (19. 5. 1930) 115, příl., s. 1.

¹¹ Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 35–37 – viz. příl.

¹² Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 35 – viz. příl.

Krawc: „Nó, maće to něšto přećiwo našej hudźbje? Abo strach před špatnym wuwjedenjom?“

Redakce: „Ně, to nic, w tym je waša wosoba nam garantija!“

Krawc: „Tak mi rjekńće sprawnje příčinu wotpokazanja, dyrbju tola swojemu khórej wěc rozjasnić. Nimaće-li wosobinske, wumělske abo financne příčiny, tak móža to tola jeno politiske być!“

Redakce: „To njesměće prajić!“

„Mjelčach, wědzach dosć. Skónčnje dojednachmy, zo jako wěšte wurunanje z hižo skazanymi solistkami ‚pasionski program‘ wuwjedu, so rozumi němski a ze swojim němskim žónskim khórom.“¹³

Krawc byl kvůli odřeknutému pořadu pozván do redakce MIRAGU ještě jednou a jak píše, vzal si jako svědka svoji ženu. Nemohla postoj redakce pochopit a argumentovala mj. tím, že Lužičtí Srbové jsou přeci občany Saska! „„Haj, runje tohodla, dokelž su sakscy staćenjo, njesmědža serbscy tu we radiu spěwać!“ bě wotmołwa. Nětk wědzach, zo je politiske přisydnistwo radiožurnala wumělskimaj wjednikomaj, kotraž staj mojej přečelej, zapowědžilo serbsko-lužiske wustupjenje.“¹⁴ Krawc písemně pak dostal vyjádření, že pořad odpadá z radiotechnických příčin.

Je otázku, jestli si Krawc při vylíčení něco neupravil, pracovník redakce rozhlasu K. A. Findeisen politické pozadí i způsob Krawcovy vylíčení kategoricky odmítl: „Auch ist die angebliche Bemerkung: ‚Weil sie (die Wenden) sächsische Staatsbürger sind, dürfen sie hier im Radio nicht wendisch singen‘ meines Wissens nicht gefallen.“ O tom více až při popisu dalšího vysílání.¹⁵

Bjarnat Krawc¹⁶

Jan Skala¹⁷

Kurt Arnold Findeisen¹⁸

¹³ Serbske Nowiny 89 (22. 3. 1930) 69, příl., s. 2, Bjarnat Krawc: „Serbski kwas“ w srjedzno-němskim radiu (9. 3. 1930).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 35–37 – viz. příl.

¹⁶ Foto Serbski kulturny archiw.

¹⁷ Foto Serbski kulturny archiw.

¹⁸ Foto Erzgebirgsverein Zwickau e.V.

**Dresden, Berlin, Breslau, Leipzig, Königswusterhausen, 9. 3. 1930, 15.00–16.00
„Serbski kwas“**

„Die Nation der Lausitzer Serben ist nicht klein genug, um den Chauvinismus in künstlerischen Dingen anders empfinden zu können als die große deutsche Nation.“¹⁹

V neděli 9. 3. 1930 byl vysílán „Hörbild“ „Serbski kwas (Hochzeit in der Wendei)“.²⁰ Stanice Drážďany připravovala pořady o Lužici a z Lužice německy, a to část lužickosrbské veřejnosti nelibě nesla. Objektívni důvod této dramaturgické linie může podat pouze nějaký interní dokument oné stanice, bez něj lze pouze vznášet hypotézy.

Důvodem mohl být názor, že pořad na domácí téma by měl být srozumitelný většině posluchačů, tedy německých posluchačů. Většina lužickosrbských písní měla své německé ekvivalentní překlady určené i pro zpěv, čímž byl tento repertoár vyňat ze skupiny cizojazyčné produkce, např. italské, francouzské, ruské, české apod. Podpurným argumentem mohl být i názor, že lužickosrbské písní s německým textem porozumí i sami Lužičtí Srbové.

Druhou hypotézou je vědomé nepřátelství vůči primárnímu projevu lužickosrbského etnika. Pokud tomu tak bylo, jednalo by se spíše než o rozhodnutí jednotlivců v redakci stanice o nějakou direktivu z vyšších míst, např. z budyšínského Wendenabteilung či saského ministerstva vnitra, ale takovou stopu se mi nepodařilo zatím najít.

„Serbski kwas“ byl připraven ve spolupráci se skladatelem Bjarnatem Krawcem. Můžeme věřit tomu, že za přitopen ve lužické srbsťiny v pořadu bojoval, ale ve výsledku se rozhodl akceptovat německou podobu pořadu: nepřistoupení na tuto podmínku by znamenalo naprosté nere realizování či realizaci pořadu bez podílu někoho z řad Lužických Srbů. Po dohodě s autorem pořadu spisovatelem Kurtem Arnoldem Findeisenem připravil tedy několik sborových skladeb v němčině a několik orchestrálních kusů.

Odvysílání pořadu odstartovalo dlouho kvasící diskusi na téma, za jakých podmínek lze přistoupit na prezentaci lužickosrbské kultury v německém rozhlasu. Pro přehlednost postupujme chronologicky.

První zmínku o pořadu přinesly Serbske Nowiny z 24. 2. 1930.²¹ Za smysl pořadu označují potřebu představit po rozhlasových zastavení v Durynsku, Vogtlandu a Krušných horách také Lužici. Termín vysílání byl stanoven na 2. 3. 1930 se začátkem v 15 hodin, ale jak uvidíme, došlo k posunu o týden později.

Další článek přinesly Serbske Nowiny 10. 3. 1930.²² Jeho nepodepsaný autor vyjadřuje spokojenost s úrovní pořadu, který chápal jako vhodnou reprezentaci lužickosrbské kultury. Poděkoval Krawcovi i jím vedenému německému pěveckému sboru (Khór Drježdžanskich póstkich (!) zastojnicow/Chor der Postbeamtinnen). V podobném duchu se nesou i zprávy německého tisku. V Bautzener Tageblatt vyšel taktéž 10. 3. 1930 článek „Wendenhochzeit im Rundfunk“ od L. S.: „Es ist unseres Wissens das erste Mal, dass unserer Lausitz im Rahmen der Antenne ein breiterer Raum eingeräumt worden ist.“

¹⁹ Skala, Jan: Bemerkungen, v: Kulturwehr (1930) 3, s. 120.

²⁰ Serbske Nowiny 89 (24. 2. 1930) 46, s. 2; 89 (10. 3. 1930) 58, s. 3; 89 (15. 3. 1930) 63, příl., s. 2; 89 (22. 3. 1930) 69, s. 2; 89 (29. 3. 1930) 75; příl., s. 2; 89 (7. 4. 1930) 82, příl., s. 2; 89 (14. 4. 1930) 88, s. 3, 4; Lužica 45 (1930) 6, s. 47; Radiojournal 8 (8. 3. 1930) 10, s. 8, 9. Der deutsche Rundfunk 8 (1930) 10, s. 21, 16 (fotografie Krawce a srbské svatby z Radiboru a průvodu) Katolski Posoł 68 (12. 4. 1930) 15, s. 114 (Die Wenden ausgeschlossen?). Relevantní materiál (překlady, výstřižky z novin atd.) v Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 1–29, 35–37.

²¹ Serbske Nowiny 89 (24. 2. 1930) 46, s. 2, „Serbski kwas“ w srjedzóněmskim radiu (Mirag).

²² Serbske Nowiny 89 (10. 3. 1930) 58, s. 3, „Serbski kwas“ w radiu.

Ob eine Wendenhochzeit für den Anfang das Richtige ist, mag dahingestellt sein.²³ Třebaže téma primárně dle autora volalo po vizuálním přiblížení, byl pořad přenášený vícero německými vysíláči pro začátek „ein unbestrittener Erfolg“. Autor podrobně v textu přibližuje roli hudby jako průvodce popisu: „Es [das Orchester] empfing die Braut mit dem üblichen Tusch. Es begleitete den Zug zur Kirche mit dem alten Marsch in e-moll im Zweivierteltakt. Es spielte schließlich die Tafelmusik.“ Pro nás je zajímavý fakt, že právě na stránkách Srbům většinou nepřátelského listu nacházíme podiv nad texty písní v němčině: „Das war, soweit das im Rahmen der Antenne möglich ist, alles sehr eindrucksvoll. Nur dass die Lieder deutsch gesungen wurden (mit Rücksicht auf die deutschen Sänger?), das war nicht ganz stilecht. Wendischer wäre es gewesen, wendisch zu singen.“ Na závěr autor potvrzuje, že Findeisen docílil toho, co si předsevzal – pokus přiblížit popularizačním způsobem jeden obraz z lužickosrbské kultury pro širokou německou veřejnost. O jazykové stránce se v Bautzener Tageblatt dočítáme ještě jednou, v článku „Noch einmal: Die Wendenhochzeit im Rundfunk“ z 19. 3. 1930.²⁴ Zdá se, že jeho autor Oskar Schwär zachytil vypjatou diskusi na stránkách Serbskich Nowin a snažil se najít racionální důvod pro realizaci písní v němčině: „Wendisches Volkstum wurde verlebendigt den vielen, die es aus eigener Anschauung nicht kennenlernten. Wären, um vollständige Echtheit zu erreichen, die Lieder in wendischer Sprache gesungen worden, so hätte der große Kreis der Hörer nur die Weisen vernommen und dabei nichts ‚gesehen‘, denn Inhalt und Weise erzeugen das Bild. Diese Echtheit wäre ein Hindernis gewesen, hätte den Genuß gestört. Es wäre auch falsch gewesen, etwa als Probe ein einzelnes Lied in wendischer Aussprache singen zu lassen, es wäre etwas Lehrhaftes hineingetragen worden. [...] Das Hörbild sollte Verständnis wecken für das eigenartige, bodenständige Volkstum der Wenden und das einigende Band zwischen den Völkern enger knüpfen. Einander kennen, verstehen, achten!“

Redaktor časopisu „Kulturwehr“ Jan Skala byl jiného názoru a neváhal vejít v otevřenou diskusi s Bjarnatem Krawcem na stránkách Serbskich Nowin. Tu v němčině shrnul ve dvou příspěvcích na stránkách časopisu Kulturwehr. Na zjištění přejaté z Krawcova vyličení jedniní s redakcí rozhlasu, že „... im Radio darf nicht wendisch (lausitzserbisch) gesungen werden ...“ reagoval Skala takto: „Nach dieser Feststellung wird zwar die Demopresse à la ‚Frankfurter Zeitung‘ wahrscheinlich wieder naserümpfend damit argumentieren, dass ich die Größenverhältnisse außer Acht lasse, und was es dergleichen demokratischer Weisheit mehr gibt. Das tue ich allerdings ganz bewußt und gedenke das auch weiterhin so zu tun. Denn in der Kunst, hier vor allem in der Musik, darf es keine politischen Maßstäbe geben [...]“²⁵

Pro přehlednost nyní uvádím jednotlivá témata a názory obou stran na ně. Citováno je z těchto článků v Serbskich Nowinach:

Serbske Nowiny (15. 3. 1930), příloha s. 2, Jan Skala: „Serbski kwas“ w srěnjoněmskim radiu.

²³ Bautzener Tageblatt 33 (10. 3. 1930) 58, s. 6 (1. Beibl.). Wendenhochzeit im Rundfunk von L. S.

²⁴ Bautzener Tageblatt 33 (19. 3. 1930) 66, s. 5 (1. Beibl.). Noch einmal: Die Wendenhochzeit im Rundfunk von O. Schwär.

²⁵ Skala psal o tématu rozhlasu také v revue Kulturwehr (1930) 3, s. 119, 120; 4/5, s. 190–191 (o článku „Nix Wendisch im Rundfunk“ v Frankfurter Zeitung).

Serbske Nowiny (22. 3. 1930), příloha s. 2, Bjarnat Krawc: „Serbski kwas“ w srjedznoněmskim radiu (9. 3. 1930). Wotmołwa na „Zapóslane“ w Serbskich Nowinach 15. 3. 1930. V tomto článku Krawc cituje jednoho krajana (G. M., w mjenje mnohich), který se dopisem obrátil na redakci rozhlasu a vytýkal jí německé provedení a neuvádění jmen skladatelů.

Serbske Nowiny (29. 3. 1930), příloha s. 2, Jan Skala: „Serbski kwas“ w srěnjoněmskim radiu. Wěcne rozpominanje k nastawkej k. hudžbn. direktora Bj. Krawca“.

Serbske Nowiny (7. 4. 1930), příloha s. 2, Bjarnat Krawc: Dosłowo k „Serbskemu kwasaj“ w Mirag.

Serbske Nowiny (14. 4. 1930), s. 3, 4, Jan Skala: „Serbski“ kwas a němske radio

1. Štó je za to zamołwity?

Skala se ptá, jak mohlo dojít k akceptaci německé formy pořadu: „Štož pak bě so na kóždy pad měło wobeńć, a štož je na mnje a wosebje na mojich wukrajnych přecelow katastrofalny začíšć činiło, bě to, zo buchu wšě spěwy němski spěwane. Prošu Was: Serbski kwas w ludowědnym přednošku a ani jeničkeho serbskeho słowa njebě slyšeć! Čehodla nic? Štó je za to zamołwity?“ (Skala, 15. 3. 1930)

Krawc na toto odpovídá vyličením svých jednání s redakci radia, které nepřistoupila ani na kompromisní dvojjazyčnou formu. Odpověď tvoří i již zmíněná Krawcova rekonstrukce jednání o pořadu, který měl být vysílán 19. 3. 1930.

2. Hudba – Text

Skala v otázce volby jazykové varianty textů zastával tezi, že lužickosrbská svatební melodie není oddělitelná od lužickosrbského textu. Krawc naopak problematiku „hudba – text“ nahlížel autonomně a proti Skalovi vystoupil s argumentem, že tolik adorované lužickosrbské církevní zpěvy (kěrluše) původně nebyly v lužické srbštině a přesto se nad jejich srbskostí nikdo nepozastavuje. Objektivně nelze správnost názoru připisat ani Skalovi ani Krawcovi. Skala zcela opomíjel smysl německých textů u písní v konkrétním rozhlasovém pořadu – texty byly součástí děje a bez jejich neporozumění by posluchač ztratil kontext. Krawc jako hudební profesionál dle svého názoru přenášel značně účelově své názory z oblasti vážné hudby do sféry hudby lidové; jistě, nemýlil se v tom, že Mozartovy italské opery se běžně zpívají v němčině, že některé Smetanovy české opery měly německé libreto a že i textově velmi náročná opera „Její pastorkyňa (Jennůfa)“ od Leoše Janáčka má svůj německý překlad od Maxe Broda: hranice dotknutelnosti lidové hudby a přenášení jiných estetických modelů na ni je i dnes otevřenou otázkou. Pro Skalu byl Krawcův pohled nepřijatelný hlavně z toho důvodu, že lužickosrbská lidová hudba v národopisném rozhlasovém pořadu je něco úplně jiného než německá verze uměle vytvořeného hudebního díla konkrétního autora. Skala se dokonce domníval, že Krawcův postoj nyní bude německý rozhlas využívat pro své německé pořady o Lužických Srbech – rozhlas bude moci vždy říci, že jedná ve shodě alespoň s částí lužickosrbské veřejnosti. Skala varoval před tím, že německá provedení jsou matoucí – nezasvěcený posluchač snadno získá dojem, že Srbové při svých svatebních obřadech zpívají své národní písně německy!

3. Lepší něco než nic?!

Skalův názor na otázku kompromisu či akceptování němčiny je více než pevný, Krawc se k tomuto tématu přímo nevyjádřil: „Chcu so nadzijeć, zo so prawje bórzy zaso něšto serbske w radiju poda, ale potom wěcownje bjezporočnje a kusk bóle serioznje. Njeje-li

to – z přičinow, njech su kajkežkuli chcedža – móžno, potom je lěpje, zo so w radiju ničo njepodawa, dokelž njeje trjeba, serbske ludowědne poklady směšne činić. Byrnjež to tež z wotpohladom so njestalo, tak tola hižo njedosahace přewjedženje dosć škodži.“ (Skala, 15. 3. 1930)

Ve své poslední reakci Skala vyčítá Bj. Krawcovi, že se propůjčil k „stafáži“, „... město zo by energiscy zakročil a so hač do poslednjeho wobarať.“ (Skala, 14. 4. 1930)

4. Jednotlivec nebo Organizace? Veřejně či soukromě?

Ani v otázce řešení vzniklé situace Krawc se Skalou nenašel shodu. Krawc Skalovi navrhl, aby se přímo obrátil na rozhlasovou redakci a sdělil jí své výhrady. Byl přesvědčen o tom, že se podnětem Skaly jako redaktora ne nevýznamného časopisu Kulturwehr redakce bude muset zabývat. Skala ovšem odmítl diskusi ukončit jejím přenesením na své jednání s redakcí, naopak požadoval přenesení diskuse i mimo tisk. Pomoc očekával od Matice Serbske a připojil, že by toto téma mělo být hájeno stejně, jak zájmy německých menšin v zahraničí řeší Němci. Krawc byl realista a pomoc Matice, Lidové rady či Domoviny v nějaké zásadní míře vůbec nepředpokládal – poznamenejme, že mu vývoj dal za pravdu. Skalovi přímé jednání s redakcí znovu doporučil nepřímo tím, že historie zná řadu příkladů, kdy jednotlivci dosáhli více než instituce, např. zmiňuje Bismarcka či Masaryka. To už bylo pro Skalu očividně příliš – „Zo pak so knjez Krawc na Masaryka a Bismarcka powoľuje, je drje jenož ironiske přispomnjeje, kotrež na tejsamej runinje leži, kaž ‚humor‘ sakskeho pokhóda knjeza Findeisena.“ (Skala, 14. 4. 1930)

5. Kurt Arnold Findeisen (1883–1963, pseud. Wendelin Dudelsack)

Skala i Krawc se rozcházel i v hodnocení kompetentnosti Findeisena připravit kvalitní pořad o Lužici. Krawc ho považoval za objektivní osobu se značnými literárními zkušenostmi. Přehlédneme-li Findeisenův profil, musíme dát Krawcovi za pravdu. (Spolu) vydával časopisy „Das Vogtland und seine Nachbargebiete: Monatsschrift für heimatliche Kunst, Literatur und Wissenschaft“ a „Sächsische Heimat“, na podrobnější profil zde bohužel není prostor. Krawc dále zdůraznil jeho kontakty a tím i možnosti prezentace Lužice v rozhlasu do budoucna. Kontakty Findeisen bezesporu měl, pro redakci pracoval v letech 1925–1934. Co byla pro Krawce přijatelná popularizace, byla pro Skalu povrchnost, nekompetentnost a nepřesnost, výtky se snesla i na známé saské vtípkování, navíc prý literární ceny nezaručují, že jejich držitel zvládne připravit pořad pro rozhlas. Osobně si myslím, že Skalu podvědomě pobořovalo něco jiného: skutečnost, že výsostně lužickosrbské téma svatba připravil Němec a ne někdo z Lužických Srbů. Je to poněkud zarážející, víme-li, že pokud někdo znal politicko-spoločenský potenciál Lužických Srbů, tak jím byl právě Skala! Lužický Srb, natož národně uvědomělý, v německém rozhlase tehdy nepracoval, takže cesta kooperace byla jediná možná. Dnes si možná položíme otázku, proč některá z lužickosrbských institucí nepověřila např. některého učitele či znalce lužickosrbské kultury přípravou vícedílného rozhlasového seriálu o Lužických Srbech a ten pak nenabídla rozhlasu. K tomu ve svém posledním článku na toto téma vyzýval i Jan Skala.

6. Interpret

Skala sice nikterak nezpochybnil umělecký výkon Krawcova sboru složeného z německých zpěváků, přesto by jeho představu lépe uspokojilo vystoupení lužickosrbských sil. Krawc na toto reagoval zcela věcně: dle jeho názoru není vůbec důležité, jestli

lužickosrbské písně v němčině zpívají Němci nebo Lužičtí Srbové. Dle mého názoru Skala nepřimo říká, že pořad vymyslel Němec Findeisen a písně zpívali a hráli Němci vedení kosmpolitním Krawcem. Co si myslel Skala o Krawcovi, který byl doma i na německé hudební scéně, mi není známo. Velkou škodou je, že Krawc nekonkretizoval důvody vedoucí k tomu, že již dříve drážďanská rozhlasová redakce odstoupila od realizace pořadu, v němž měl vystoupit Krawcem vedený lužickosrbský elitní sbor Lumír. To by mohlo osvětlit řadu méně jasných aspektů.

Přestože jsem se dosud snažil poukázat na rozdíly v myšlení Skaly a Krawce, tak je třeba uvést i to, v čem se shodovali. Nepřimo totiž upozorňují, že Lužičtí Srbové nemají snadný přístup do rozhlasu. A to buď z politických a nacionálních důvodů, nebo proto, že pořad v 100 % lužickosrbské režii by byl pro německého posluchače jaksi cizí. Diskuse nešla tak daleko, aby vedla v nastolení jednání o vyhrazení času pro ryze lužickosrbské vysílání. Patrně proto, že to byl v podmínkách Výmarské republiky požadavek zcela utopistický a odvolávání se na blok vyhrazený německému vysílání v československém rozhlasu by byl smeten argumentem malého počtu Lužických Srbů. Diskuse však jistý přínos měla: dle mého názoru se zvýšila spolupráce Společnosti přátel Lužice (SPL) s rozhlasem v Praze a Plzni. SPL si byla jistá, že lužickosrbská tematika zaujme v éteru nejen české příznivce Lužice, ale i Lužické Srby, kteří např. stanici Praha mohli dobře přijímat. Vznikl tak nový komunikační kanál směrem dovnitř i ven. Iniciátorem byl pravděpodobně Vladimír Zmeškal; k tomuto názoru mě vede jeho hodnocení pořadu „Serbski kwas“ – ocenil uměleckou stránku a snahu představit popularizační cestou Lužici, ale v případě nerespektování lužické srbštiny volal po pomoci rozhlasu ve slovanských zemích.²⁶

„Přestřelku“ Krawce a Skaly v Serbskich Nowinach a články v Bautzener Tageblatt doplňuje zajímavý dokument rovnající se významu Krawcova vyličení jakožto přímého účastníka. Mám na mysli zprávu, kterou Staatskanzlei Dresden poslala budyšínskému Kreishauptmannovi 5. 6. 1930.²⁷ Jejím obsahem je právě téma vysílání a vyjádření samotného Findeisena, kterému nepříznivé přijetí pořadu neuniklo! Zpráva vyznívá v tom smyslu, že Krawc si své podání velmi upravil dle svého nebo že přímo lhal. Krawce k tomu dle Findeisena vedlo asi nerealizování pořadu „Das lausitzisch-wendische Lied“, který se měl vysílat o Velikonocích roku 1929. Více o obsahu zprávy nebudu psát, tvoří přílohu tohoto textu.

Přímo slovo cenzura v souvislosti s pořadem „Serbski kwas“ nacházíme v Serbskich Nowinach z 25. 3. 1930.²⁸ Text je v podstatě jen silnou emocionální reakcí, která doplňuje výměnu názorů Krawce a Skaly.

Berlin, Breslau, Leipzig, Dresden, Königswusterhausen, 20. 4. 1930, 14.00–15.00

Findeisen ve své zprávě zmiňuje i dva „Hörbilder“ („Das Eierschieben“ a „Osterreiten“) odvyšované 20. 4. 1930. Lze je považovat i za dvě poloviny jednoho pořadu, který v programech nesl název „Eierschieben und Osterreiten in der Lausitz“. Na základě své účasti na přípravě ve zprávě vysvětlil, že přenos zpěvů v lužické srbštině („Tón cyľy swět so zraduje a Khwaľa budź Bohu ...“) tentokrát pouze dotvářel kulisu přenosu a

²⁶ Českolužický věstník 11 (1930) 5, s. 41.

²⁷ Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 35–37 – viz. příl., relevantní materiál (překlady, výstřížky z novin atd.) v Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 30–34.

²⁸ Serbske Nowiny 89 (25. 3. 1930) 71, s. 3. Nětko žanych lužiskich Serbow wjacy. Relevantní materiál (překlady, výstřížky z novin atd.) v Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 18 a.

nebyl nositelem děje. Findeisen dále uvádí, že dohoda na lužické srbštině ve zpěvech vznikla již před vysílání pořadu „Serbski kwas“: „Diese Tatsache beweist doch wohl ohne weiteres, dass nicht politische, sondern lediglich programmtechnische Erwägungen bei all diesen Dingen ausschlaggebend waren.“

Serbscy křižerjo z Kulowskeje wokoliny²⁹

Sbor z okolí kláštera Marijna hvězda vedl učitel Jan Lipič z Chrósčicy, dětský sbor 35. Dresdner Bezirksschule Rudenz Arnold, zazněly i instrumentální intermezza. Serbske Nowiny vedle Lipiče jmenují i další zpěváky: Lipiče z Drážďan a Wuješe z Njebjelčic. Český, lužickosrbský i německý tisk se shodl v kladném přijetí pořadu, tolerován byl i chybějící překlad jedné písně.³⁰ Názvy písní ostatně byly v němčině (s drobnými nepřesnostmi) uvedeny v časopise stanice MIRAG (místo „O Welt, du heut so fröhlich bist“ tam stálo „O Welt, die heut so fröhlich ist“). Na toto a další upozornil článek v Bautzener Tageblatt chválící přenos vícero stanicemi, volbu Chrósčicy, přípravu Findeisena i zvládnutí zvukové stránky.³¹ I zde najdeme narážku na kontroverzi kolem pořadu „Serbski kwas“: „Ein wendischer Rundfunkhörer in der Klostergegend schreibt uns: [...] Da es in der letzten Zeit aus Anlaß der Darbietung der wendischen Hochzeit im Rundfunk nicht an Angriffen gegen die Mitteldeutsche Rundfunk A. G. und gegen Herrn Findeisen (in der wendischen ‚Nowina‘ [= Serbske Nowiny]) gefehlt hatte, seien hier zu der Ostersendung einige Ausführungen gestattet.“

²⁹ Lužica, 45 (1930) 4, s. 29.

³⁰ Serbske Nowiny 89 (22. 4. 1930) 93, příl., s. 1. Jejkakulenje a jutrowne jěchanje w radiu; 89 (19. 4. 1930) 92, příl., s. 1, 2. Jejkakulenje a jutrowne jěchanje w radiu (text k písní „Nětk pak je Khrystus z morwych stany!“).

Kamenzer Tageblatt 108 (23. 4. 1930) 94, s. 2; Bautzener Tageblatt 33 (22. 4. 1930) 93, s. 6 (1. Beibl.). Lausitzer Osterbräuche im Rundfunk. Volkskundliche Hörbilder vom Eierschieben und Osterreiten; Bautzener Tageblatt 33 (19. 4. 1930) 92 (4. Beibl.). „Das Lied vom Eierschieben“ – třísloková báseň K. A. Findeisena; Der Deutsche Rundfunk in der Tschechoslowakei-Europa Funkprogramme 5 (20. 4. 1930) 17, s. 5 (zde jsou uvedena i jména dvou instrumentalistů: housle – G. Agunte, flétna – G. Heins); Českolůžický věstník 11 (1930) 5, s. 40; Lužica 45 (1930) 6, s. 47.

³¹ Bautzener Tageblatt 33 (24. 4. 1930) 95, s. 10 (2. Beibl.). Das Osterreiter-Hörbild im Rundfunk von K.

Pochvalnou recenzi přinesl také list Kamenzer Tageblatt: „Findeisen hatte sich wendische Sänger mit ihrem Leiter Joh. Lippitsch aus der Klostergegend mit an das Mikrofon genommen, dazu einen Kinderchor der 35. Dresdner Bezirksschule, einen Geiger und einen Flötisten, so dass man auch dieses zweite Hörspiel, soweit das im Rahmen der Antenne möglich ist, als durchaus ‚wurzelecht‘ bezeichnen kann.“³²

V aktech Wendenabteilung se nachází podrobný rozvrh pořadu otištěný v některém z německých rozhlasových magazínů:

Das Osterreiten wendischer Bauern nach Kloster Marienstern – Herkommen des Osterreitens – Antritt – Pracht der Osterrose – Einsegnung

Wendischer Gesang der Reiter: *Tón cyły swět so zraduje* (O Welt, die heut so fröhlich ist)

Zaungäste – Ankunft im Kloster Marienstern

Gesang aus der Kirche: *Khwala budź Bohu wěčnemu* (Lob sei dem Herrn in Ewigkeit)

Wendische Sänger, Leiter: Johannes Lippitsch

Ein Kleiner Kinderchor, Leiter: Rudenz Arnold

Ein Junge: Ch. Friedrich

Ein Mädchen: Gisela Zidek

Ein Geiger: Gustav Agunte

Ein Flötist: Georg Heins

Sprecher: K. A. Findeisen³³

Tolik k 2. dílu retrospektivy lužickosrbského vysílání v 1. polovině 20. století. Jednotlivé popisy pořadů dobře a možná pro někoho i překvapivě poodkryly zákulisí lužickosrbské intelektuální scény. Nelze nezmínit fakt, že ke komplexnímu objektivnímu zhodnocení nám chybí prameny, zejména ty ze strany rozhlasových stanic. Příklad zprávy K. A. Findeisena však napovídá, že ne vše muselo odpovídat modelu „utiskování Lužičtí Srbové x zlí Němci“. Jestliže kolem roku 1930 byla překážkou lužická srbština v písni trvající např. tři minuty, tak požadavek na vyhrazení bloku pro pravidelný lužickosrbský blok musel být, a ve skutečnosti i byl, naprostou utopií. Bjarnat Krawc znal zákulisí drážďanského a lipského rozhlasu jistě lépe než Skala a byl svou uměleckou osobností více kosmopolitním člověkem, proto se nám jeví v tomto konkrétním více jako pragmatik a realista, zatímco Skala působí dojmem osamělého bojovníka a hrdiny. Zdá se však, že zde šlo pouze o generační problém a otázka životních zkušeností. Připomeňme tu skutečnost, že Krawcovi jazyková otázka a slovanská orientace do oblasti jeho profesního života vstoupily vícekrát a prokázal v nich pevný vlastenecký postoj. Např. mu bylo vytýkáno, že se jako dirigent spolku Fürst Bismarck nemůže angažovat slovansky. Krawc toto řešil po svém: vždy zdůraňoval, že je Lužický Srb a loyální německý občan zároveň, případně užil ironii – tak je tomu v případě jeho psaní Arnoštu Mukovi z 25. 3. 1882. Následujícími slovy Krawc narážel na antislovanskou propagandu a znevažování lužickosrbské národní práce listem Schlesische Zeitung (16. 3. 1882): „Ja sym tež pola nas jedyn wot tych z rusk. pjenjezami podpěranj słowj. agitator! – Wulka česć!“³⁴

³² Kamenzer Tageblatt 108 (23. 4. 1930) 94, s. 2. Lausitzer Osterbräuche im Rundfunk.

³³ Staatsfilialarchiv Bautzen, W X 7 B 30.

³⁴ Brankač, Achim: Listowanje Bjarnata Krawca z Arnoštom Muku, Měranku Lešawic a Michałom Nawku, v: Lětopis 48 (2001) Wosebity zešiwk, Budyšin 2001, s. 13.

Die Staatskanzlei.
Nr. 46 e St.K.Wend.

Dresden-N.6, am 5. Juni 1930.
Königsufer 2.

7. u. I. d. n. 10/30
35
J. J. d.
7. 6. 1930

1 Anlage.

Zu der Angelegenheit "Die wendische Hochzeit" im Mitteldeutschen Rundfunk wird in der Anlage die Abschrift einer Äußerung der Leitung der Dresdner Sendestelle der Mitteldeutschen Rundfunk-A.G. zur gefälligen Kenntnismahme übersandt. Die Angelegenheit ist auch im politischen Überwachungsausschuß besprochen worden, der das Verhalten der Sendeleitung einstimmig gebilligt hat. Bis dahin hatte sich der Überwachungsausschuß mit der Angelegenheit überhaupt noch nicht befaßt. Eine Einflußnahme seitens des Überwachungsausschusses und insbesondere des diesem angehörenden Regierungsvertreters ist in keinem Falle, auch nicht bei der Absetzung der Ostern 1929 geplanten Darbietung "Das lausitzisch-wendische Lied" erfolgt.

Mit Rücksicht auf die inzwischen verstrichene Zeit - die Rückäußerung der Sendestelle Dresden hat reichlich einen Monat in Anspruch genommen - beabsichtigt die Staatskanzlei von einer Richtigstellung der in der "Serbske Nowiny" gegebenen Darstellung abzusehen, da diese nur dazu dienen würde, den inzwischen längst in Vergessenheit geratenen Vorfall wieder aufleben zu lassen und unnötigerweise Propaganda für die Wenden zu machen.

die
Kreishauptmannschaft

B a u t z e n .

Die Staatskanzlei. Ausgefertigt
gez.: Dr. Schettler. Dresden, am 5.6.1930.

Kranz,
Kanzleioberassistentin.

2/12/2007 StABZ/StFilABZ

36

Abschrift.

-S- Dresden, den 16. Mai 1930.

An die

Staatskanzlei

Dresden - N.

Reg.Nr. 46 c St.K.Wend.

Zu Ihrer Angelegenheit "Eine Hochzeit in der Wendei"

Im mitteldeutschen Rundfunk erlaubt sich der Unterzeichnete
wünschemäßig, folgende Erklärungen und Berichtigungen zu ge-

ben. Wohl aber schon jetzt das Gegenbild "Hörbild" abzugeben. Die Verstärkung auf wendischer Seite hat mit dem
volkstümlichen Hörbild "Eine Hochzeit in der Wendei" nur in-

direkt zu tun. Sie geht offensichtlich darauf zurück, daß
vor Ostern 1929 eine mit Herrn Musikdirektor Bernhard
Schneider und wendischen Sängern (aus der Wendei) geplante

Darbietung "Das Lausitzisch-wendische Lied" von der Programm-
leitung des Mitteldeutschen Rundfunk abgesetzt werden mußte.
Die Darstellung dieser Absetzung, die Herr Musikdirektor

Bernhard Schneider gibt, entspricht insofern nicht ganz den
Tatsachen (soweit sich so etwas nach Jahr und Tag feststel-
len läßt), als politische Gründe für die Absetzung des Pro-

gramms von dem Unterzeichneten und von Herrn Theodor Blumer,
damals für die Sache zuständigen musikalischen Leiter, auch
nicht entfernt angedeutet worden sind. Auch ist die

angeführte Bemerkung: "Weil sie (die Wenden) sächsische
Staatsbürger sind, dürfen sie hier im Radio nicht wendisch
singen" meines Wissens nicht gefallen. Das
volkstümlich, volkskundliche Hörbild "Eine
Hochzeit in der Wendei" fand Sonntag Nachmittag 14 - 15

(2 - 3) Uhr, also in einer Zeit statt, wo wissenschaftliches
aus rundfunktechnischen Gründen nicht angebracht erscheint.

2/12/2007 StABZ/StFilABZ

Abdruck des Originals vom 18. Mai 1930 -2-

Außerdem wurde sie auf die Sender Berlin, Königswusterhausen
Breslau übertragen. So erschien es aus der Sache heraus
von vornherein vollständig unzweckmäßig, vor so viel volk-
stümlichen Hörern, die nichts als Unterhaltung erwarteten,
die im Programm vorkommenden Lieder wendisch zu singen.

Kein Mensch, nicht einmal Herr Musikdirektor Bernhard
Schneider, hat daran überhaupt gedacht, zumal ja auch in
Dresden gar kein wendischer Chor zur Verfügung steht.

Wohl aber stand damals schon fest, daß gelegentlich des
nächststen volkstümlich - volkskundlichen Hörbilds "Eiersch-
" leben und Osterreiten" in der Lausitz beim Osterreiten der
wendischen Bauern zwei Lieder von aus der Wende herbeige-
holten wendischen Solisten wendisch gesungen werden sollten.

(Das führt zu) am Osterfeiertag 1930 (14. - 15. (2. - 3.) wurde

zweckmäßig wendische Lieder wendisch gesungen und zwar
aus innerer Notwendigkeit heraus, da hier bei Schilderung
des "Osterreitens" der wendische Klang auch von solchen Hör-
ern verstanden werden mußte, die lediglich auf Unterhal-
tung eingestellt waren. als politische

Diese Tatsache beweist jedoch wohl noch weiteres, daß
nicht politische sondern lediglich programmtechnische Erwä-
gungen bei diesen Dingen ausschlaggebend waren.

Hätten die Wenden, die sich beteiligt fühlten,
den Schluß der Wendenhochzeit richtig gehört, so wäre mein

Brachten alle Zeitungspolemik überhaupt nicht nötig gewes-
en und der gute Wille des Mitteldeutschen Rundfunks wäre in
den Dingen nicht angezweifelt worden. Der Schluß lautet

Wichtig: also in einer Zeit
aus technischen Gründen nicht angedacht erscheint.

-3-

Schluß des Vortrages

"Eine Hochzeit in der Wende!"

von Kurt Arnold Findeisen.

"Unsre volkskundliche Schilderung einer Hochzeit in der Wende! ist zu Ende. Sie sollte ein heiter buntes Bild bodenständigen Volkstums geben, aus dem bekanntlich immer noch die beste Kraft in alle Verzweigungen unsres Lebens steigt; Sie sollte Interesse und Teilnahme wecken für einen friedlichen slawischen Volksstamm, der sich mitten unter Deutschen seinen eigenen Charakter still und treu bewahrt hat; sie soll ein wenig dazu beitragen, daß Stämme und Völker einander immer näher und besser kennen lernen; denn nur das gegenseitige Sichverstehenlernen aller Völker kann uns vorwärts bringen."

gez. K.A. Findeisen,

literar. Leiter d. Dresdner Sendestelle d. Mitteld. Rundfunks A.G.